

ONA TILI DARSLARIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH
SAMARADORLIGI

M.U. Qo'ldosheva, K.M. Safarova

*Buxoro shahar alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan
123-sonli maktab-internati ona tili va adabiyot fani o'qituvchilari*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ona tili darslarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish, interfaol metodlar, pedagogik va axborot texnologiyalaridan o'quv darslari jarayoni vaqtida foydalanishga bo'lgan qiziqishni oshirish, ona tili fanini o'qitish jarayonini yanada takomillashtirish borasida fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *innovatsiya, innovatsion texnologiyalar, interfaol uslublar, axborot texnologiyalari, interaktiv metodlar, metodik ta'minot, FSMU metodi.*

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev 2023-yilga "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim" deb nom berishlari bejizga emas. Yurtning kelajagi yoshlar qo'lida ekan, ertamiz egalari albatta sifatli ta'lim olishlari shart va zarurdir. Ta'lim jarayoni talab darajasida, sifatli hamda zamonaviy bo'lsagina samaradorlik yuqori bo'ladi. Bugungi ta'lim jarayoni vaqtida interfaol uslublar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv darslari jarayoni mobaynida foydalanishga bo'lgan intilish, e'tibor kundan – kunga ortib bormoqda. O'qituvchi ushbu jarayonda o'quvchining shaxsiy takomillashishi, rivojlanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga muhit yaratadi va shuning bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini ham bajaradi.

Innovatsiya (inglizcha *innovation*) – yangilik kiritish demakdir. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon, shuningdek o'qituvchi faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan interaktiv metodlardan keng foydalaniladi. Interaktiv metodlar – bu jamoa bo'lib fikrlash deb yuritiladi, ya'ni pedagogik ta'sir qilish metodlari bo'lib, ta'lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu metod va uslublarning o'ziga xosligi shundan iboratki, ular pedagog va o'quvchilarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi yoki o'qituvchi faqatgina yo'llanma berib, o'quvchilar esa muammomi fikr yuritib yechishga o'rgatadi.

Ma'lumki, ona tili darslarida innovatsion texnologiyalardan foydalanishning yuzdan ortiq turi mavjud bo'lib, ularning ayrimlari tajriba-sinovdan o'tib, yaxshi natija ko'rsatgan. Keng qo'llaniladigan usullar – "Klaster", "Aqliy hujum", "Davom ettir", "Taqqimot", "Blits-so'rov", "Muammoli vaziyat" kabilardan foydalanib, darsda keng ko'lamli natijalarga erishish mumkin. Darsning o'tilgan mavzuni so'rash jarayonida "Sinkveyn", "Teskari test", "Aql charxi" uslublarini, yangi mavzuni tushuntirish vaqtida "Insert", "Pinbord", "Zinama-zina", "Bumerang" texnologiyalarini, mavzuni mustahkamlash jarayonida "Venn diagrammasi", "Baliq skeleti", "Nima uchun?", "Qanday?", "Konseptual jadval", "Nilufar guli" kabi grafik tashkil yetuvchilar hamda "Tushunchalar tahlili", "T-jadval", "Rezyume",

“Kungaboqar”, “Charxpalak” metodlarini, uyga vazifa berishda “FSMU”, “Klaster”, “BBB” texnologiyalarini dars mobaynida qo'llash dars samaradorligini ta'minlab, o'quvchilarning bilimni oshirishga yordam beradi.

FSMU texnologiyasini qaraydigan bo'lsak, ushbu pedagogik texnologiya munozarali masalalarni hal etishda, bahs-munozaralar o'tkazishda yoki o'quv-seminari yakunida (o'quvchilarning o'quv-seminar haqidagi fikrlarini bilish maqsadida), yoki o'quv-reja asosida biror bo'lim o'rganib bo'lingach qo'llanishi mumkin, chunki bu texnologiya o'quvchilarning o'z fikrini himoya qilishga, mustaqil va erkin fikrlash, o'z fikrini boshqalarga asosli ravishda ifoda etishga, ochiq holda bahslashishga, shu bilan bir qatorda o'quvchilarning o'quv jarayonida egallagan bilimlarini tahlil etishga, qay darajada egallaganliklarini baholashga hamda o'quvchilarni bahslashish madaniyatiga o'rgatadi.

Ushbu texnologiya o'quvchilarga tarqatilgan oddiy qog'ozga o'z fikrlarini aniq va qisqa holda ifoda etib, tasdiqlovchi dalillar yoki inkor etuvchi fikrlarni bayon etishga yordam beradi. Bu texnologiya bir necha bosqichda o'tkaziladi:

I bosqich

- O'qituvchi o'quvchilar bilan birga bahs mavzusini yoki muhokama etilishi kerak bo'lgan muammoni yoki o'rganilgan bo'limni belgilab oladi. O'qituvchi darsda avval har bir o'quvchi yakka tartibda ishlashi, keyin esa kichik guruhlarda ish olib borilishi va nihoyat dars oxirida jamoa bo'lib ishlanishi haqida o'quvchilarga ma'lumot beradi. Dars davomida har bir o'quvchi o'z fikrini erkin bayon etishi mumkinligi yana bir bor eslatib o'tiladi.

II bosqich

- Har bir o'quvchiga FSMU texnologiyasining 4 bosqichi yozilgan qog'ozlar tarqatiladi.
- F(fikringizni bayon eting)
- S(fikringiz bayoniga sabab ko'rsating)
- M(ko'rsatgan sababingizni isbotlab misol keltiring)
- U(fikringizni umumlashtiring). Har bir o'quvchi yakka tartibda tarqatilgan qog'ozdagi FSMUning 4 bosqichini o'z fikrlarini yozma bayon etgan holda to'ldiradi.

III bosqich

- Har bir o'quvchi o'z qog'ozlarini to'ldirib bo'lgach, o'qituvchi ularni kichik guruhlarga bo'linishlarini iltimos qiladi yoki o'zi turli guruhlarga bo'lish usullaridan foydalangan holda o'quvchilarni kichik guruhlarga bo'lib yuboradi. O'qituvchi har bir guruhga FSMU texnologiyasining 4 bosqichi yozilgan katta formatdagi qog'ozlarni tarqatadi. O'qituvchi kichik guruhlarga har birlari yozgan qog'ozlardagi fikr va dalillarni katta formatda umumlashtirgan holda 4 bosqich bo'yicha yozishlarini taklif etadi.

IV bosqich

- Kichik guruhlard avval har bir o'quvchi o'zi yozgan fikrlari bilan guruh a'zolarini tanishtirib o'tadi. Guruh a'zolarining barcha fikrlari o'rganilgach, kichik guruh a'zolarini ularni umumlashtirishga kirishadi. Guruh a'zolari FSMUning 4 bosqichini har biri bo'yicha umumlashtirib himoya qilishga tayyorgarlik ko'radilar. Fikrlarni umumlashtirish vaqtida har bir o'quvchi o'z fikrlarini himoya etishi, isbotlashi mumkin.

V bosqich

- Kichik guruhlar umumlashtirgan fikrlarini himoya qiladilar. Guruh vakili har bir bosqichni alohida o'qiydi. Ba'zi bo'limlarni isbotlashi, ya'ni guruhning aynan nima uchun shu fikrga kelganini aytib o'tishi mumkin.

VI bosqich

- O'qituvchi darsga yakun yasaydi, bildirilgan fikrlarga o'z munosabatini bildiradi, quyidagi savollar bilan o'quvchilarga murojaat qiladi:

- a) Ushbu dars yordamida nimalarni bilib oldingiz va nimalarni o'rgandingiz?
- b) Ushbu dars qanday samara berdi?
- c) Ushbu mavzu o'quvchilarda qanday xislatlarni tarbiyalaydi, nimalarni shakllantiradi, qanday fazilatlarini rivojlantiradi?

Masalan, "Kesim" mavzusi bo'yicha FSMU texnologiyasi qo'llanganda taxminan quyidagi fikrlar umumlashishi kerak:

F – Gapning mazmuniy markazini tashkil etib, boshqa bo'laklarni o'z atrofida birlashtiruvchi, tasdiq-inkor, shaxs-son, zamon, mayl ma'nolarini ifodalovchi, turli turkumlar orqali kelishi mumkin bo'lgan bosh bo'lak kesim deb ataladi.

S – Kesim gapning mazmuniy markazini tashkil etganligi uchun boshqa bo'laklar qatnashmasdan ham kesim orqali gap hosil qilish mumkin.

M – O'qiyapmiz, uxlabdilar, ketgan.

U – Gapda kesim qatnashmasa gap mazmunan tugallanmaydi, tugallangan fikrni ifodalamaydi. Kesim gapning mazmuniy markazidir.

Ona tili fanidan "Gapning ikkinchi darajali bo'laklari mavzusi o'rganilgandan so'ng o'quvchilarga "Guruhlarda ishlash texnologiyasi" yordamida "Men aniqlovchiman!" mavzusida ijodiy matn tuzish beriladi. Ushbu metod yakka tarzda, kichik yoki katta guruhlar tomonidan ham amalga oshishi ham mumkin. Mavzu borasidan matn o'quvchilar yordamida taqdim etiladi. Bu texnologiya yordamida o'quvchilarning jamoada ishlash malakalari shakllantiriladi, xotirasi mustahkamlanadi, yozma yoki og'zaki savodxonligi o'stirilib, ijodiy matn yaratish ko'nikmasi yanada mustahkamlanadi. Ona tili darslarida o'quvchilarning yozma nutqi va imloviy savodxonligini mustahkamlash niyatida matn yaratish borasidan ko'pgina qiziqarli topshiriqlar taqdim etish mumkin. Shuningdek, "Morfologiya" bo'limini o'tish vaqtida har bir so'z turkumi borasidan grammatik ertak to'qish vazifasi berilsa, o'quvchilarning grammatik savodxonligi yaxshilash bilan birgalikda mantiqiy mushohada qilish qobiliyati takomillashadi, ijodkorligi oshadi.

Bugungi kunda innovatsion texnologiyalardan foydalanish sohasidagi muhim yo'nalishlardan biri interfaol ta'lim va tarbiya metodlarini joriy etishdan iborat. Innovatsion texnologiyalar ta'lim sifati va samaradorligini yanada takomillashtirib, ta'lim jarayonining markaziga o'quvchilarning o'quv bilish faoliyatini oshirishga yordam beradi, ta'lim jarayoni yaxlitligini ta'minlaydi. O'quvchi faoliyatining yuqori darajadagi ko'rsatkichi, o'quv-bilish faoliyatini tashkil qilish, iroda va faoliyatning o'quvchi ongining predmetiga aylanishidir. Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun, dastlab, ta'lim beruvchi maqsadga eltuvchi

texnologiyalarni tanlay bilishi, o'quv tarbiyaviy jarayon yaxlitligini ta'minlashi zarur. O'qituvchi dars vaqtida boshqa ma'lumotni taqdim qilish bilan bir qatorda internet ma'lumotlari, multimedia dasturlari, jadvallar va shunga o'xshash mavzuga doir qo'shimcha ma'lumotlarni ko'rsatib o'tsa, bu nafaqat o'quvchilarning darsga bo'lgan intilishini oshiradi, balki o'quvchilarning erkin o'qishini talab darajasida rivojlantirishiga, mavzuni imkon darajasida to'la o'zlashtirishiga ham yordam beradi. Innovatsion texnologiyalarni qo'llash natijasida o'quvchilarning erkin fikrlash, tahlil qilish, xulosalar chiqarish, o'z g'oyasini bayon etish, uni asoslangan tarzda himoya qila bilish, sog'lom muloqot, munozara, bahs olib borish malakalari takomillashib, shakllanib boradi.

Xulosa qilib aytganda, ona tili darslarida innovatsion texnologiyalardan foydalanishdan asosiy maqsad o'quvchilarni mustaqil, erkin fikrlashga, izlanishga, har bir masalaga ijodiy yondashish, mas'uliyatni sezish, tahlil qilish ona tili darslarini yanada kengaytirish ushbu yo'lda innovatsion texnologiya va metodlardan foydalanishni kuchaytirishdir. Innovation texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy qilish, ta'lim samaradorligini yanada shakllantirish uchun tinimsiz izlanish hozirgi kunning ehtiyojiga aylanmoqda. Yangi texnologiyalarni ta'lim jarayoniga tatbiq qilish pedagoglar oldida turgan muammolardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Shayxislamov N. Ona tili va adabiyot darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash mahorati. Science and Education, 2020.
2. Ishmuhammedov R. "Pedagogik texnologiyalar"
3. Ona tili darsligi 5-sinf
4. Sayidahmedov N. "Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya". – T.: 2003